

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญมากที่สุดอย่างหนึ่งต่อการดำรงชีพของมนุษย์โดยที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค เพราะดินเป็นตัวกลางสำคัญที่ทำให้แสงแดด ความร้อนและฝนช่วยกันสร้างให้พืชพันธุ์เจริญงอกงาม ดินจึงเป็นรากฐานการสร้างความสำเร็จมั่นคงของสังคม (ทวีและทัศนีย์ 2533 : 27 - 28) ดินถึงแม้ว่าจะพบอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง แต่ก็ยังเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์มีความเข้าใจต่อทรัพยากรชนิดนี้น้อยมาก จึงทำให้เกิดความรู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลงของดินที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเกิดสาเหตุมาจากธรรมชาติหรือการเกษตรผิดวิธีก็ตาม จะเป็นการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ทั้งที่ความจริงแล้วการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดินจะเป็นสิ่งที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ ในขณะที่เดียวกันดินก็สามารถที่จะฟื้นฟูให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาได้ กระบวนการเกิดดินจะดำเนินไปอย่างช้า ๆ นักปฐพีวิทยาเชื่อว่า ดินที่พัฒนาความหนาได้ 1.5 ซม. จะต้องใช้ระยะเวลาอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 100 ปี (วิชัย, 2533: 48)

ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เท่าที่ผ่านมาเกษตรกรส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เหมาะสม และไม่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ทำให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพความสมดุลย์ทางธรรมชาติและคุณภาพของดิน เป็นผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา จากสภาพภูมิประเทศภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูงที่มีเกษตรกรชาวเขาอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงเป็นจำนวนมาก จึงเป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาการเกษตรเป็นไปอย่างล่าช้า เพราะเกษตรกรชาวเขาส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อย ประกอบกับมีการเพิ่มจำนวนของสมาชิกในครัวเรือนของเกษตรกรชาวเขาอย่างรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรชาวเขาต้องบุกเบิกทำลายป่าเพื่อเพิ่มจำนวนพื้นที่ในการทำการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตเพียงพอต่อจำนวนสมาชิกครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น การทำการเกษตรของเกษตรกรชาวเขาส่วนใหญ่จะเป็นการทำการเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผา จันทบูรณ (2539 : 2) ได้แบ่งประเภทการทำการเกษตรแบบตัดฟันโค่นเผาในประเทศไทยที่ทำโดยชาวเขา ออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ ไร่แบบเลื่อนลอยและไร่แบบหมุนเวียน

การจัดการเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระบบการเพาะปลูกหรือการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่น สะท้อนถึงภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตที่อยู่ร่วมกัน ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การทำการเกษตรที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติด้วยการตัดไม้ทำลายป่า ส่งผลให้เกิดปัญหาการพังทลายของดิน ทำให้ดินเสื่อมโทรมดินขาดความอุดมสมบูรณ์ทำให้ผลผลิตของพืชลดลงทุกปีระบบการเพาะปลูกของเกษตรกรที่สามารถจะรักษาลิ่งแวดล้อมธรรมชาติและไม่เป็นการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ การทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ได้เข้ามามีบทบาทมาก เพื่อที่จะทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรชาวเขาเป็นไปอย่างยั่งยืน

นิพัทธเวช และ ภูเบศ (2531 : 1) ได้กล่าวว่าชาวถิ่นเป็นชาวเขาที่อาศัยอยู่ในจังหวัดน่านเพียงจังหวัดเดียว ซึ่งในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเป็นบริเวณรอยต่อระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีความยาวมากกว่า 200 กิโลเมตร ชาวถิ่นมีการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนมาช้านาน ตามรูปแบบของจารีตประเพณีโดยจะมีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ 1 ปีแล้วทิ้งพื้นที่ให้มีการพักตัว เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่พื้นที่ที่เคยถูกใช้ไปชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วไปทำในพื้นที่ใหม่ ประมาณ 10 ปี ก็จะกลับมาใช้พื้นที่ในแปลงเดิม หมุนเวียนใช้ประโยชน์พื้นที่ในลักษณะนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด (ระยะหมุนเวียนแล้วแต่อายุของชุมชนนั้น ๆ) การทำการเกษตรแบบนี้ถือว่าเป็นการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์วิธีหนึ่ง (กรมป่าไม้, 2532) จากการกำหนดพื้นที่จังหวัดน่านในเขตของอำเภอบัว อำเภอยางชุมน้อย อำเภอทุ่งช้าง อำเภอแม่จริม อำเภอท่าลี่ อำเภอสันติสุขและอำเภอบ่อเกลือ เนื้อที่รวมประมาณ 1,680 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,050,000 ไร่ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ ทำให้ชาวถิ่นที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติประสบปัญหาเขตอุทยานทับที่ ประกอบกับจำนวนของประชากรชาวถิ่นมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น จึงทำให้สภาพการใช้ประโยชน์ของที่ดินของชาวถิ่นเปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการทำการเกษตร โดยเน้นที่จะศึกษากลุ่มชาวถิ่นเท่านั้น ชาวถิ่นที่กล่าวนี้ตั้งอยู่ที่บ้านหนองน่าน ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน จำนวน 62 ครัวเรือน เพื่อที่จะได้มองเห็นสภาพของการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เกิดขึ้นในอดีตจนถึงปัจจุบัน และรูปแบบในการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ของชาวถิ่น เพื่อที่จะได้นำข้อมูลไปส่งเสริมให้ชาวถิ่นและชาวเขาเผ่าอื่น ทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์เพื่อความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

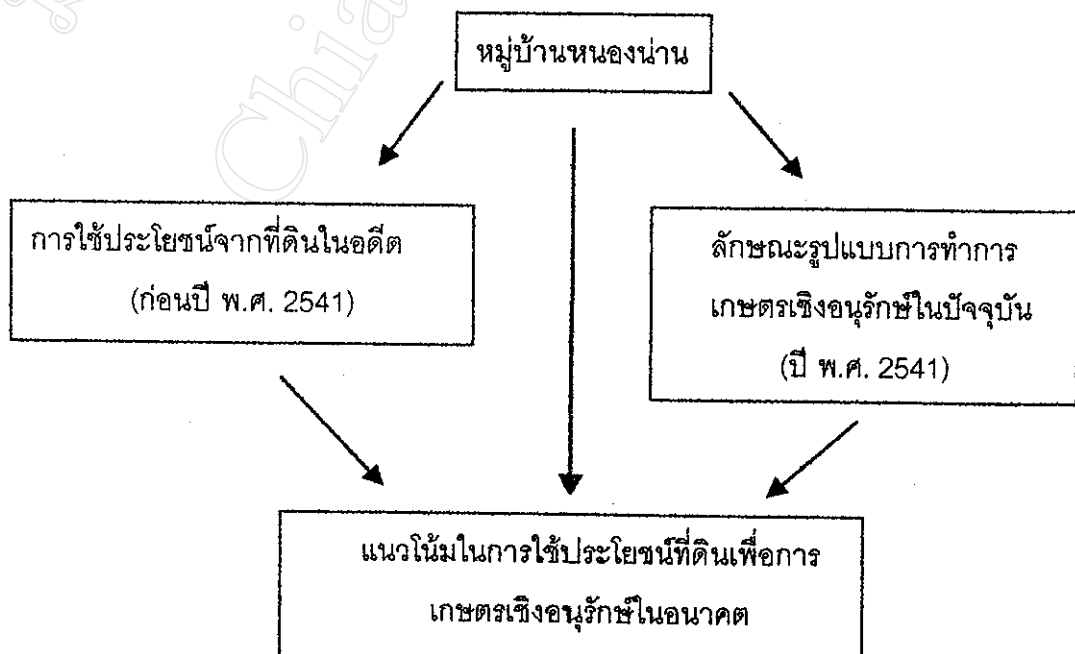
1. เพื่อศึกษาวิวัฒนาการการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรจากอดีตจนถึงปัจจุบันของเกษตรกรชาวถิ่น
2. เพื่อศึกษาระบบและรูปแบบการทำการเกษตรเชิงอนุรักษ์ของเกษตรกรชาวถิ่น
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและความต้องการในอนาคตของเกษตรกรชาวถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้สามารถนำข้อมูลไปให้กับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปใช้ในการวางแผนการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรบนที่สูง เพื่อความยั่งยืนต่อไป

ขอบเขตของการศึกษาและวิธีการศึกษา

- ขอบเขตของการศึกษา
การศึกษาครั้งนี้ ศึกษาถึงการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อการเกษตรของชาวจังหวัดน่าน ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน
- กรอบแนวคิดในการศึกษา

นิยามศัพท์

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการนิยามศัพท์เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกันในความหมายของคำบางคำ ดังต่อไปนี้

การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง การทำการเกษตรในที่ดินย้อนหลังไปในอดีตและสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่า มีการใช้ที่ดินในการผลิตพืชอาหารและพืชเศรษฐกิจในรูปแบบของจารีตประเพณี รูปแบบของการปรับตัวเอง และรูปแบบที่ได้รับจากการส่งเสริมพัฒนาจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ

เกษตรเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ประโยชน์จากที่ดินเพื่อทำการเกษตรที่มีผลทำให้สิ่งแวดล้อมนั้นยั่งยืน

รูปแบบการทำการเกษตร หมายถึง ลักษณะการทำการเกษตรของชาวจังหวัดน่านในอดีตจนถึงปัจจุบัน คือ การทำไร่หมุนเวียน

ระบบเกษตร หมายถึง การทำการเกษตรของชาวจังหวัดน่านภายในระยะเวลา 1 ปี ตามปฏิทินการปลูกพืชของเกษตรกร (Crop Calendar)

พื้นที่ถือครอง หมายถึง ขนาดของพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรของเกษตรกร

สมาชิกในครัวเรือน หมายถึง จำนวนสมาชิกทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกันที่เป็นทั้งเพศชายและเพศหญิง

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรชาวจังหวัดน่านที่ทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่บ้านหนองน่าน หมู่ที่ 12 ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

บ้านหนองน่าน หมายถึง บ้านหนองน่านและบ้านบริวารอีก 2 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าปงและบ้านภูฮื่น หมู่ที่ 12 ตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน